

OPPIMINEN JA KOULUTUS

Pelkästään tuotannollis-tekninen funktio?

Risto Rinne ja Eeva Salmi (1998) Oppimisen uusi järjestys. Uhkien ja verkostojen maailma koulun ja elämänmittaisen opiskelun haasteena.

Osuuskunta Vastapaino, Tampere.

Kirjoittajat haluavat käsitellä vakavasti koulutusta nykyisen yhteiskunnan oloissa, sitä miten oppiminen sijoittuu post-moderniin järjestykseen. Nykyinen yhteiskunta on post-moderni, siinä oleva järjestys puolestaan määrittänyt kirjoittajien tarkastelussa pitkälti työn muutoksen kautta. Työn merkitykset muuttuvat. Mitä siitä seuraa koulutukselle - vai seuraako mitään olennaista? Koulutus ei kuitenkaan ole kaikki. Se muodostaa ihmisten elämässä vain pienen osan. Onko koulutus siis vain koulutetun väen näköharha, jota korostetaan kohtuuttomasti ja josta täytyy myös ylläpitää koulutuspoliittista retoriikkaa?

Kirjoittajien näkemyksen lähtökohdana on koulutus työvoiman reproduktiona, jossa koulutuksen funktiot ja funktioiden muutokset nähdään edelleen myös postmodernissa olennaisena akselina. Työ muuttuu, koulutus muuttuu: '...koulutus tähtää palkkatyöhön voimakkaammin kuin

koskaan ihmiskunnan historiassa.' (s. 15). 'Tutkielmassa peilataan palkkatyöyhteiskunnan historiallisen murroksen vaikutuksia muodollisen koulutuksen ja epämuodollisen oppimisen keskinäisen suhteen määräytymiseen uudelleen.' (s. 21-) Kirjassa asetetaan tämä muutos myöhäisen modernin muutoksiin ja mielenkiintoisesti käytännön koulutustyön kannalta kysytään, mikä on epämuodollisen koulutuksen asema, pitäisikö se sitoa muodolliseen koulutukseen ja ketä järjestelmän tulisi palvella.

Kirjoittajat kuvaavat modernin koulutuksen kehitystä ja koulutustason nousua vertaillen eri eurooppalaisten hyvinvointivaltiomallien koulutuksen tason historiallista kehittymistä. Suomi pärjää tässä vertailussa viimeisten vuosikymmenien kehityksen vuoksi hienosti: olemme saavuttaneet ja jopa osittain ohittaneetkin vanhempien kansallisten valtioiden koulutustason. Onko tämä eurooppalaisen hyvinvoinnin tuottama 'pedagoginen tehdas' kuitenkin johtanut 'globaaliin vankilaan', jossa koulutus instituutiona ei päästäkään yksilöä intresseineen uudistamaan itseään? Onko koulutuksesta muodostunut sellainen vahva modernin perillinen, joka ei relevantisti vastaa postmodernin tuomaan epävarmuuden paluuseen?

'Työn himosta' lähtien kirjoittajat palaavat/palauttavat kysymyksen koulutuksesta 'työn murrokseen', jolla hahmotetaan varsin massiivisesti (70 sivua) sitä taustaa, johon koulutuksen ja oppimisen muutosten katsotaan kytkeytyvän. Kirja sisältääkin erinomaisen päivityksen työn murroksesta. Työ ja koulutus, kuten muutkin elämisen areenat, ovat 'erottamattomassa kohtalonyhteydessä' toisiinsa (s. 124). Tällä näkökulmalla kirjoittajat tuovat esille sosiologisen orientaation painavuuden ja tietenkin myös tällaisen tarkastelun tarpeellisuuden. Samalla he tulevat kuitenkin paradoksaalisesti kytkeneeksi postmodernin yksilön tähän vankilaan näkemättä koulutusta teoksesaan merkittävästi muissa kuin tuotannollis-työllisissä funktioissaan. Sinänsä tarpeellisesta näkökulmastaan huolimatta kirja herättää lukijassa kysymyksen, onko koulutuksen kytkeminen näin voimallisella tavalla yhä vähenevään työhön vain protestanttisen sosiologian koulutusnäkökulma?

Jos koulutuksen tarkastelu olisi avattu vaikkapa striktisti alifikaatiotutkimuksen tai yksilöllisen koulutuskulttuurin tai jokaisen (erillisen) yksilön elämänsäareen liittyvien merkittävien oppimiskokemusten kautta, olisi lukija saanut oppimisen järjestykseen aivan toisen perspektiivin. Op-

pimisen uusi järjestys ei itse murra vanhoja rajoja, vaan asettaa koulutuksen tarkastelun kohteeksi sellaisesta funktionalistisesta perspektiivista, jossa tuo järjestys on postmodernin näkökulmasta metodologisesti ongelmallinen ja jossa erityisesti oppimisen järjestys jää residuaaliksi. Erilaisten intresien, erilaisten yksilöiden elämän ja koulutuksen - oppimisesta puhumattakaan - yhdistäminen 'yhteisen nimikkeen alle', (s. 125) on esimerkiksi postmodernin koulutuskulttuuritutkimuksen kontekstissa vähintäänkin kyseenalaista. Voimakkaalla yleisellä työn murroksen vuodatuksella hämärtyy se perspektiivi, että yksilöt elävät joka tapauksessa omaa merkittävää ja merkityksellistä elämänkaartaan ja asettavat myös koulutuksen ja etenkin oppimisen tästä perspektiivista merkityksiinsä. Se näkökulma ei enää välttämättä ole yhä vähenevän 'työn' näkökulma.

Kirjoittajat viittaavat usein Carnoy'n ja Castellsin 'informaatioaikaa' koskeviin näkemyksiin, jotka ehdottavat mm. siirtymistä valtiollisessa koulutuspolitiikassa työkeskeisyydestä oppimiskeskeisyyteen (s. 132). Tämä näyttää näin uuden suunnan selkeiden 'siltojen' muodostamiselle, joilla koulutuksella voidaan edelleen ylläpitää suhteita työhön ja joista muodostuisi 'oppimisen uuden järjestyksen' periaate. Koulujen ja oppilaitosten tulisi muodostaa uudenlaisia 'jatkuvan oppimisen ja sosiaalisuuden keskuksia' (s. 132). 'Tätä kautta yksilöllä olisi mahdollisuus kursia elämänsä kokoon edes jonkinlaisista osatotuksista ja

piilovarmuuksista' (s. 133). Mutta riittääkö tämä? Kuka määrittää 'oppimisen järjestystä', mistä tuo järjestys lähtee?

Kirjassa käsitellään vain vähän esimerkiksi koulutuksen markkinoistumisen aaltoa eli sitä 'suurta muutosta', mikä itse koulutuksen alueella ja sisällä on tapahtunut. Aikuis-koulutus on yhä enemmän itsessään tuotantolaitos. Erilaiset koulutusmarkkinoilla toimivat kvalifioimistehtaat kilpailevat toistensa kanssa ja myyvät markkinoinnilla parhaiten kaupaksi käyviä tuotteita kulutukseen. Oppimisen uusi järjestys muodostuu yhä enemmän - ei työn vaan koulutusmaailman 'tavara-taivaalla' (s. 190), jossa usein on ohitettu yhteys työhön, tuotantoon sekä relevantteihin, kokonaisuun ammatillisen kehittymisen ja verkostoitumisen kytkeisiin.

Enemmän koulutuksen olemusta ja koulutuksen uutta paikkaa etsitäänkin mielenkiintoisella keskustelulla 'elinikäisestä oppimisesta' ja oppimisesta 'modernin jälkeen'. Omasta (aikuiskouluttajan) näkökulmastani pidänkin tärkeänä käsitteellistä jäsenyyttä ja koulutusinstituutioiden uutta paikanmäärittystä 'oppimisen kentiksi' (s. 144), jotka muodostuvat eräänlaisiksi siirtymätiloiksi ja sidoksiksi epämuodollisen oppimisen, formaalisen avointen oppimisympäristöjen ja (työ)elämän välille. Itse tällainen 'oppimisen kenttä' mahdollistaa (sosiologisessa mielessä) transferenssin eri suuntiin. 'Koulun paikan' tulee muodostaa kenttä, joka kurottaa refleksiivisesti eri suuntiin olematta kuitenkaan sidot-

tu muuhun kuin itse oppijaan. Postmodernissa opetuksessa tämän kokonaisuuden 'täytyisi pystyä käsittelemään oppijakeskeisistä lähtökohdista nousevat haasteet. Myös opettajat ovat pakotettuja aivan uudella tavalla miettimään, millä perusteella he voivat ylipäättään legitimoida omaa opettamistaan' (s. 163).

Myös suornalaisessa koulutuspolitiikassa on astunut 1990-luvulla valtaan retoriikka, jonka mukaan yksilöllisyys, omaehtoisuus, itseohjautuvuus ym. yksilön valintoihin liittyvä käsitteistö on muodostunut julkiseksi lähtökohdaksi. Vastuuta sekä koulutuksen rahoituksesta, koulutuksen motivoitumisesta että koulutuksessa pärjäämisestä on sälytetty yhä enemmän yksinäiselle yksilölle. Valtiollisesti keskitetyn ja ohjaillevan koulutuspolitiikan korvaututtua markkina- ja yritysmääräytyneellä diskurssilla on tehnyt koulutuksesta yhä enemmän tavaran, jossa koulutus itsessään ei lupaa mitään lopullista hyvää. 'Tutkintotodistukset ovat ainoastaan mahdollisia passeja tulevaisuuden työllistymiseen, ne antavat luvan työnteekoon, eivät työpaikkaa' (s. 167). Mitä muuta tuo koulutuspolitiikka tarjoaa yksilölle, jää tämän kirjan perusteella mielenkiintoiseksi avoimeksi kysymykseksi. Instituutiona koulutuksen on kuitenkin valittava jokin koulutuspoliittinen tie, ja kirjoittajat kytkevät sen siihen, millaisia ratkaisuja työn murroksen tienhaarassa tehdään.

Ensimmäinen koulutus-poliittinen vaihtoehtoinen tie liittyy harjoitettuun egalitaariseen täystyöllisyyden

palauttamiseen (ns. uuskeynesiläiseen malliin), jossa elinikäinen oppiminen kytkeytyisi työkyvyn tuottamiseen ja kilpailukyvyn lisäämiseen ja jossa koulutuksella pyrittäisiin nopeasti reagoimaan erilaisiin työmarkkinoiden heilahduksiin. 'Koulutususkon ei himmenisi, vaikka sen vaikutuksista ei oltaisi varmoja.' Jos tämä tie epäonnistuu, koulutuksen tavoitteiksi muodostuu lähinnä varastoiminen, viihdyttäminen ja koulutususkon säilyttäminen. Toinen tie eli kansalaisten markkinoillepakotus (ns. uus-konservatiivinen malli) perustuu kansalaisten nopeaan ja tehokkaaseen integrointiin työmarkkinoille. Kun suurin osa (60 prosenttia) työskentelee ns. McDonalds-sektorilla, mallin mukaan kaikkien on turha panostaa korkeaan koulutustasoon. Vastuu koulutuksen hankkimisesta jää yksilölle, ja niille, joilla on varaa, panostavat 'henkensä edestä' myös yhä enemmän maksulliseen ja omakustanteiseen koulutukseen. Kolmas tie eli työyhteiskunnan luovutus (ns. työn jakamisen malli) lisää sekä koulutuksen mahdollisuuksia laajentaa legitimiä repertuaariaan kansalaistoiminta-, vapaaehtoistyö-, itseapuymp. kvalifioimiseen että myös yksilön mahdollisuuksia esimerkiksi käyttää enemmän aikaansa koulutukseen työn rinnalla. Tämä tie myös sekoittaisi formaalin ja epämuodollisen koulutuksen alueita toisiinsa työn ja koulutuksen vuorottelun sakkauttamisvaikutuksen ohella.

Vai onko vaihtoehtona kuitenkin jokin neljäs malli, joka perustuu enemmänkin 'globaalin informaatio-

aikakauden' tuloon ja vakiintumiseen? Tässä mallissa olisi pakko tunnustaa sivistys itseisarvona, jota myös erilaiset yhteisöt alapolitiikoinen olisivat tukemassa luoden koulutuksen ja oppimisen varaan rakentuvaa jokaisen ihmisen 'Selbstschaffia'. Myöskään tässä mallissa koulutus ei tuota yksilölle varmoja transferensseja muille kentille, mutta takaisi kuitenkin yksilöllisen itsetoteutuksen areenan ja 'oppimisen ilon' mahdollisuuksia. Aivan eri kysymyksensä onkin sitten, mitä 'globaali informaatioaikakausi' reaalisesti on tuottamassa, miten siihen reagoidaan tai miten koulutus ottaa sen haltuunsa.

Kirja ei anna

eksplisiittisti vastausta siihen, mikä 'oppimisen uusi järjestys' on. Miksi? Koska kysymyksiä on esitetty enemmän kuin vastauksia ja koska 'järjestystä' ei ole ainakaan muuttuvan työn kanssa mahdollista yksiselitteisesti kirjoittamallaakaan saavuttaa. Tässä mielessä kirja edustaa aikalaiskuvausta monine kysymyksineen. Massiivisella työyhteiskuntakytkennillään ja kuvauksellaan se antaa kuitenkin itse odottaa koulutuksen perinteistä sosiologista paikannusta joiksikin tietyiksi yksilön oppimisen merkitykset ylittäviksi funktioiksi.

Itse koulutus ja

oppimisen sen uusi järjestys ovat murroksessa, joka ei ole ennustettavissa, mutta joka tuotetaan käytännön koulutusmarkkinoilla koko ajan. Tähän tarkoitukseen kirjoittajat tuottavat koulutuskeskustelua ajatellen relevanttia pohtivaa

ympäristöä. Se asettaa lukijan myös pedagogisesti tyydyttävän lukukokemuksen ääreen, jossa joutuu koko ajan kysymään, onko tämä tarkastelukulma riittävä hahmottamaan 'oppimisen uutta järjestystä'. On oletettavaa, että oppimisen uusi järjestys muotoutuu koko ajan sellaisissa uusissa pedagogis-didaktisissa habitaateissa, jotka odottavat nykyisen formaalin, non-formaalin ja informaalin oppimisen elämismaailman perustutkimusta. Mitä kaikki oppiminen itse asiassa sisältää ja mitä itse koulutusinstituutiossa 'todella' tapahtuu - mille koulutuksen toistaiseksi yhä suurempi merkitys yhä vähenevän työn postmoderneissa puitteisissa perustuu?

Heikki Pasanen